

PRETHODNO KRIMINALNO PONAŠANJE KAO PREDIKTOR TEŠKIH KRIVIČNIH DELA*

Hajdana Glomazić*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Andrijana Mikić*
Centar za istraživanje i analizu, Beograd

Nikša Sviličić*
Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska

U pokušaju da odgovorimo na naše centralno istraživačko pitanje - da li je prethodno kriminalno ponašanje prediktor teških krivičnih dela - analizirali smo istoriju kriminalnog ponašanja osuđenika na smrtnu kaznu u državi Texas, SAD, od 1976. do juna 2014. godine. Imajući u vidu ceo kontekst kriminalnog ponašanja koji je prethodio izricanju smrtne kazne, cilj istraživanja smo odredili kao pružanje odgovora na pitanje da li postoji povezanost među navedenim varijablama i ako postoji kakva je priroda te povezanosti. Izdvajanje prediktora vršeno je univarijantnom i multivarijantnom binarnom logističkom regresijom. Rezultati su pokazali da nešto manje od polovine kriminalnih delikata počine povratnici i da je prethodno kriminalno ponašanje značajan prediktor za izvršenje teških krivičnih dela – ubistva i silovanja.

KLJUČNE REČI: kriminal / smrtna kazna / kriminalni recidivizam / kriminalno ponašanje

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: hajdana.ng@gmail.com

* E-mail: janaandri@hotmail.com

* E-mail: niksa.svilicic@inantro.hr

UVOD

Ljudska priroda i kontekst distorzivnih društvenih ponašanja, te fenomen smrti neki su od najčešće istraživanih društvenih fenomena. Artikulacije tog fenomena nalazimo u najrazličitijim antropološkim prikazima tokom ljudske istorije. Još od paleolitskog vremena bihevioralni motivacioni aspekti kao što su: strast, žudnja, ljubomora, glad, siromaštvo i sl., bili su kako posredni, tako i neposredni "okidači" širokom spektru devijantnog ljudskog ponašanja. Takva ponašanja najčešće nisu bila u skladu sa prihvaćenim društvenim normama, štaviše, najčešće su značajno odudarala od njih. Kolokvijalno se znalo reći da jedan zločin, bez obzira na prirodu i razloge počinjenja, nužno vodi drugom, te da će ga navodno počinitelj lakše izvršiti nego ono prvo, ukoliko se nađe u takvoj situaciji. Nauka još uvek nije dala jasan odgovor na pitanje da li zaista jedan zločin vodi ka drugome, mada mnogobrojna istraživanja pokazuju da preko 50 % teških slučajeva zločina nisu perzistentni kriminalci (Kron, 1993).

Da bi se društvo zaštitilo od kriminaliteta i sprečilo učinioca krivičnih dela da ga ponovo izvrše, ono propisuje kaznu kao osnovnu vrstu krivičnih sankcija, te tako kazna postaje nezaobilazno sredstvo reakcije društva na kriminalitet (Mitrović, 2012). Istorija društvenih sankcija i kazni obiluje brojnim surovim i manje surovim primerima kažnjavanja pojedinaca koji su se ogrešili o sistem i pokazuje da su kazne izricane sa dvostrukim ciljem: a) sprečiti počinioca krivičnog dela da ga opet počini i b) javnim i surovim kažnjavanjem građana preventivno uticati na ostale kako bi iz straha od posledica odustali od izvršenja krivičnog dela (ibid.). Posebna vrsta kazne koja se određuje kao kazna protiv života učinioca krivičnog dela je – smrtna kazna (poena capitalis). Činjenica da smrtna kazna i danas postoji logično pokreće čitav niz filozofskih, pravnih, religijskih, pa i praktičnih pitanja na koja nema jedinstvenog odgovora.

U našem radu reč je o osobama koje su počinile krivična dela za koja su osuđene na najstrožu zakonom predviđenu kaznu – smrtnu kaznu. Pod krivičnim delom zakon podrazumeva "ono delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno" (Krivični zakonik, Čl. 14, st. 1) Uopšteno govoreći, pitanja na koja želimo dobiti odgovor, na osnovu podataka koje imama su: da li neko ko je jednom počinio krivično delo ima neku vrstu preferencije da opet ponovi isto ili slično delo? Ako preferencija za ponavljanjem postoji, da li je ona karakteristična za sve vrste kriminalnog ponašanja ili samo za neke? Da li priroda novog počinjenog teškog krivičnog dela izvesno korelira sa

prirodom prvopočinenog krivičnog dela ili ne postoji značajna statistička razlika između njih?

TOK I ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga istraživanja je pružanje odgovora na istraživačko pitanje: da li prethodno kriminalno ponašanje osuđenih lica može biti prediktor teških krivičnih dela. Posebni istraživački zadaci su: utvrditi ulogu prethodnog kriminalnog ponašanja na svaku posebnu vrstu teškog krivičnog dela i utvrditi da li osoba sa istorijom kriminalnog ponašanja ima neku vrstu preferencije da ponovi krivično delo ili da izvrši novo, teško krivično delo.

U ovom radu pod pojmom prethodno kriminalno ponašanje podrazumevamo broj i vrstu krivičnih dela osuđenika zbog kojih im je već izrečena kazna. Pod teškim krivičnim delom, u našem radu, smatraju se oni delikti nasilja koji su u dosijeima osuđenika klasifikovani kao: krvni delikti – ubistvo i višestruko ubistvo; seksualni delikti - silovanje i otmice¹.

Pošlo se od hipoteze da prethodno kriminalno ponašanje može biti prediktor teških krivičnih dela. U ovom istraživanju korišćena je kombinacija deskriptivnog, neeksperimentalnog metoda uz statističku metodu predikcije.

Uzorkom su obuhvaćeni svi osuđenici na smrtnu kaznu u državi Texas, SAD od 1976. do juna 2014. godine. Analizirani su kriminalni dosjei 516 osuđenika, različitih polnih, verskih i drugih sociodemografskih karakteristika. Svi analizirani slučajevi govore o tome da su počinioci krivičnih dela osuđeni na smrtnu kaznu različitim načinima egzekucije, koja je potom i sprovedena, u skladu sa zakonskim odredbama. Podaci prikupljeni za 516 zatvorenika osuđenih na smrt dobijeni su iz vrlo preciznih, javno dostupnih dosjeya, i iz njih su izdvojeni neki od podataka vezanih za: sociodemografske atribucije zatvorenika (godine, pol, rasa, obrazovanje, visina, težina...), kao i *exspecialis* podaci o kriminalnom profilu zatvorenika, događaju koji je prethodio odluci smrtne kazne, odabiru načina egzekucije, kao i saučesnicima u krivičnom delu.²

U našem radu, pod zavisnom varijablom tretiramo - krivično delo čije je izvršenje za učinioca krivičnog dela imalo posledicu krivičnu sankciju – smrtnu kaznu. Na osnovu raspoloživih podataka može se konstatovati da su vrste

¹ Videti više u: *Penal Code Offenses by Punishment Range*
<https://www.texasattorneygeneral.gov/files/cj/penalcode.pdf>

² Podaci su preuzeti sa sajta Texas Department of Criminal Justice <http://www.tdcj.state.tx.us/>

teških krivičnih dela zbog kojih su zatvorenici osuđeni na smrtnu kaznu sledeća: ubistvo, višestruko ubistvo, silovanje i otmice. Analizom kriminalnih dosijea osuđenika može se zaključiti da su počinioci krivičnih dela osuđeni na najtežu kaznu zbog izvršenja, u pojedinim slučajevima jednog, a u drugima, više krivičnih dela. Kako je, saobrazno cilju istraživanja, jedan od istraživačkih zadataka u ovom radu utvrditi ulogu prethodnog kriminalnog ponašanja na svaku posebnu vrstu krivičnog dela, varijable za opis krivičnog dela za koji su njihovi izvršitelji osuđeni na smrt, tretirane su kao "multiple question" varijable sa opcijama: počinio je/nije počinio.

Nezavisne varijable vezane su za prethodno kriminalno ponašanje osuđenih lica. Pod nezavisnom varijablom tretiraju se dve grupe varijabli: a) postojanje krivičnog dela i b) vrsta krivičnog dela. Postojanje prethodnog krivičnog dela je kategorijska dihotoma varijabla, sa opcijama - da i ne. Kao vrste prethodnih krivičnog dela korišćene su varijable: pljačke, otmice, silovanje i ubistvo. Ove varijable su dihotome sa opcijama: počinio je i nije počinio.

Istraživanjem su obuhvaćene i kontrolne varijable koje čine bio-socijalne karakteristike osuđenika čiji je prethodni kriminalni dosije bio predmet analize, i to: pol, obrazovni nivo, zanimanje i starost u vreme počinjenja krivičnog dela koje je imalo za posledicu izricanje smrtne kazne.

U postupku obrade podataka, varijabla *pol* tretirana je kao dihotoma varijabla sa dva modaliteta: muško i žensko. Obrazovni nivo se odnosi na obrazovno postignuće osuđenika u formalnom sistemu obrazovanja, tako da je obrazovni nivo tretiran kao varijabla sa tri modaliteta: osnovna škola, srednja škola i fakultet.

Varijabla *zanimanje* klasifikovana je u tri kategorije i to: nekvalifikovani radnik, kvalifikovani radnik i ostalo. Kategorija ostalo, odnosi se na visokokvalifikovane profesije. Zbog malog udela visokvalifikovanih pojedinaca u uzorku, ova kategorija je klasifikovana kao ostalo.

Starost u vreme počinjenja zločina računata je kao razlika između godine kada je počinjeno krivično delo zbog koga je zatvorenik osuđen na smrt i godine rođenja. Varijabla je numerička i izražena je u godinama.

STATISTIKA

Za prikazivanje kategorisjkih varijabli korišćena su apsolutne vrednosti i njihova procentualna zastupljenost u uzorku. U tabelama su prikazani validni procenti za one kategorije varijabli za koje ne postoje podaci u dosijeu osuđenika. Razlike u učestalosti ispitane su χ^2 testom (Chi-square test).

Za prikazivanje numeričkih vrednosti korišćena je medijana i interkvartilna razlika ($Me \pm IR$), s obzirom da vrednosti nisu raspoređene prema tipu normalnosti.

Za identifikaciju prediktora korišćena je univarijantna binarna logistička regresija. One varijable koje su pokazale statistički značajan uticaj na zavisnu varijablu u univarijantnoj logističkoj regresiji ušle su u model multivarijantne binarne logističke regresije. Rezultati su predstavljeni kao *Odds Ratio* (OR; unakrsni odnos) uz 95% CI (95% interval poverenja) i *p*-vrednost. Svako posebno krivično delo, za koje su kao pojedinačno ili u kombinaciji sa drugim krivičnim delom zatvorenici osuđeni na smrt, korišćeno je kao zavisna varijabla (0=nije počinio, 1=počinio je).

Statistička značajnost definisana je na nivou verovatnoće od $p \leq 0.05$. Statistička obrada i analiza urađena je u kompjuterskom programu SPSS ver. 20 (Statistical Package for the Social Sciences).

REZULTATI

Uzorak čini N=516 zatvorenika osuđenih na smrtnu kaznu u državi Texas, SAD od 1976. godine do juna 2014. godine. Gotovo svi osuđenici su muškarci (99%). U obrazovnoj strukturi dominiraju osuđena lica sa završenom srednjom školom (73.6%). Njih 19,6% ima završenu osnovnu školu, dok 6.8% ima završen fakultet. Radnici, (nekvalifikovani i kvalifikovani), čine 92,8% uzorka. Prosečna starost u vreme izvršenja zločina je 25 godina (Tabela 1).

Tabela 1: Bio-socijalne karakteristike osuđenika

		N	%
Pol	Muški	499	99.0
	Ženski	5	1.0
Nivo obrazovanja	Osnovna škola	92	19.6
	Srednja škola	346	73.6
	Fakultet	32	6.8
Zanimanje	Nekvalifikovani	92	20.7
	Kvalifikovani	320	72.1
	Ostalo	32	7.2
Starost u vreme počinjenja krivičnog dela (god) ($Me \pm IR$)		25.0 \pm 10.0	

Tabela broj 2 pokazuje da od ukupnog broja osuđenika na smrtnu kaznu, njih 42.7% ima neko krivično delo u istoriji kriminalnog ponašanja, dakle, pre počinjenja teškog krivičnog dela za koje su osuđeni na smrtnu kaznu. Od onih koji su imali kriminalni dosije, najveći broj izvršio je pljačku (37.5%), slede ubistva (5.6%), silovanja (3.9%) i otmice (1.2%).

Tabela 2: Prethodno kriminalno ponašanje osuđenih lica, deskriptivna statistika

		N	%
Ubistvo	Da	29	5.6
	Ne	486	94.4
Silovanje	Da	20	3.9
	Ne	495	96.1
Otmice	Da	6	1.2
	Ne	509	98.8
Pljačka	Da	193	37.5
	Ne	322	62.5
Postojanje prethodnih krivičnih dela	Da	220	42.7
	Ne	295	57.3

U tabeli 3 prikazano je zbog kojih krivičnih dela su njihovi izvršitelji osuđeni na smrtnu kaznu. Već smo naglasili da je analizom kriminalnih dosijea utvrđeno da je jedan osuđenik mogao izvršiti ne samo jedno, već i više krivičnih dela zbog kojih je u daljem procesu kažnjen najtežom krivičnom kaznom. Iz podataka se, takođe, moglo zaključiti da se u slučajevima izvršenja više krivičnih dela uglavnom radi o ubistvu i još nekom krivičnom delu. Izvršilac krivičnog dela mogao je počiniti i krivično delo koje ne uključuje ubistvo, a da mu se izrekne smrtna kazna, jer po zakonu države Texas (SAD) smrtna kazna izriče se i za dela koja ne uključuju ubistvo (kao što su teško seksualno zlostavljanje deteta)³. S obzirom na to da je naš cilj da ispitamo na koja krivična dela utiče prethodno kriminalno ponašanje, krivična dela za koje je zatvorenik osuđen na smrt tretirali smo kao posebne varijable. Tako smo dobili da su to u najvećem broju slučajeva ubistva (71.3%) i višestruka ubistva (25.6%), silovanja (21.2%) i na kraju su otmice (13.2%).

Tabela 3: Krivično delo zbog kojeg su zatvorenici osuđeni na smrtnu kaznu, deskriptivna statistika

		N	%
Ubistvo	Da	367	71.3
	Ne	148	28.7
Višestruko ubistvo	Da	132	25.6
	Ne	383	74.4
Silovanje	Da	109	21.2
	Ne	406	78.8
Otmice	Da	68	13.2
	Ne	447	86.8

Iz tabele broj 4 možemo da zaključimo da je najveći broj zatvorenika, sa istorijom kriminalnog ponašanja (81.4%), izvršio teško krivično delo – ubistvo – zbog kojeg je i izrečena smrtna kazna ($\chi^2=19.13$, $df=1$, $p<0.001$). Takođe, iz tabele se može videti da većina osuđenika sa istorijom

³ Texas Penal Code, Section 12.42, "Penalties for Repeat and Habitual Felony Offenders", subsection (c)(3). Retrieved 2009-10-21.

kriminalnog ponašanja (82.3%) u mnogo manjem procentu izvršava teško krivično delo – višestruko ubistvo ($\chi^2=12.58$, $df=1$, $p<0.001$).

Tabela 4: Prethodno kriminalno ponašanje i vrsta krivičnog dela zbog kojeg je izrečena smrtna kazna, Hi kvadrat test

	Krivično delo zbog kojeg je izrečena smrtna kazna							
	Ubistvo		Višestruko ubistvo		Silovanje		Otmica	
	Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)
Prethodno kriminalno ponašanje	81.4	18.6	17.7	82.3	23.2	76.8	15.0	85.0
	63.7	36.3	31.5	68.5	19.7	80.3	11.9	88.1
	$\chi^2=19.13$, $df=1$, $p<0.001$		$\chi^2=12.58$, $df=1$, $p<0.001$		$\chi^2=0.93$, $df=1$, $p=0.383$		$\chi^2=2.98$, $df=1$, $p=0.357$	

U statističkom postupku, korišćenjem univarijantne logističke regresije, pokazalo se da je prethodno kriminalno ponašanje je značajan prediktor počinjenja krivičnog dela ubistva (OR = 2.48; 95% CI = 1.64 – 3.76; $p < 0,001$). Prethodno kriminalno ponašanje, dakle, povećava 2.5 puta šansu da neko počinji krivični delikt - ubistvo. Model objašnjava 15.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenljive i korektno klasifikuje 71.3% slučajeva.

Na osnovu analize pokazalo se da prethodno kriminalno ponašanje smanjuje šansu izvršenja krivičnog dela - višestruko ubistvo (OR = 0.46; 95% CI = 0.30 – 0.71; $p < 0,001$) za 54%. Model objašnjava 13.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenljive i korektno klasifikuje 74.4% slučajeva.

Tabela 5: Prethodno kriminalno ponašanje kao prediktor izvršenja teških krivičnih dela (univarijantna binarna logistička regresija)

Zavisne varijable	Nezavisne varijable	Odds ratio	95% Confidence interval	p
Ubistvo*	Prethodno kriminalno ponašanje (da)	2.48	1.64-3.76	$p<0,001$
Višestruko ubistvo#	Prethodno kriminalno ponašanje (da)	0.46	0.30-0.71	$p<0,001$
Silovanje#	Prethodno kriminalno ponašanje (da)	1.23	0.80-1.88	0.332
Otmica-	Prethodno kriminalno ponašanje (da)	1.31	0.78-2.18	0.341

*R²=0.15 (71,3%). #R²=0.13 (74.4%)

Tabela broj 6 nudi pregled podataka iz kojih se može zaključiti u kom procentu dolazi do ponavljanja istih krivičnih dela. Rezultati pokazuju da to važi samo za neka od ispitivanih slučajeva. Kao što se iz tabele može videti, silovanje se u 65% slučajeva ponavlja ($\chi^2=23.96$, $df=1$, $p<0,001$). Od ukupnog broja osuđenika koji su izvršili krivično delo otmice, njih 50% kasnije ponovi isto delo - otmice ($\chi^2=4.50$, $df=1$, $p=0.045$) i počinji silovanje ($\chi^2=7.17$, $df=1$, $p=0.033$). Od onih koji u dosijeu imaju pljačku, njih 82.9% počinji delo ubistvo ($\chi^2=20.42$, $df=1$, $p<0,001$). Međutim, samo 16% onih koji imaju pljačku kao prethodno delo, počinji višestruko ubistvo ($\chi^2=14.82$, $df=1$, $p<0,001$).

Tabela 6: Prethodna krivična dela i krivična dela za koje je zatvorenik osuđen na smrt, Hi kvadrat test

		KRIVIČNO DELO ZBOG KOJEG SU IZVRŠIOCI OSUĐENI NA SMRTNU KAZNU							
		UBISTVO		VIŠESTRUKO UBISTVO		SILOVANJE		OTMICA	
		Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)	Da (%)	Ne (%)
Prethodno krivično delo UBISTVO	Da	79.30	20.70	20.70	79.30	27.60	72.40	17.20	82.80
	Ne	70.80	29.20	25.90	74.10	20.80	79.20	13.00	87.00
		$\chi^2=0.97, df=1, p=0.402$		$\chi^2=0.39, df=1, p=0.664$		$\chi^2=0.79, df=1, p=0.358$		$\chi^2=0.43, df=1, p=0.569$	
Prethodno krivično delo SILOVANJE	Da	80.00	20.00	20.00	80.00	65.00	35.00	25.00	75.00
	Ne	70.90	29.10	25.90	74.10	19.40	80.60	12.70	87.30
		$\chi^2=0.77, df=1, p=0.459$		$\chi^2=0.34, df=1, p=0.794$		$\chi^2=23.96, df=1, p=0.001$		$\chi^2=2.52, df=1, p=0.165$	
Prethodno krivično delo OTMICE	Da	83.30	16.70	16.70	83.30	50.00	50.00	50.00	50.00
	Ne	71.10	28.90	25.70	74.30	20.80	79.20	12.80	87.20
		$\chi^2=0.43, df=1, p=0.679$		$\chi^2=0.25, df=1, p=0.993$		$\chi^2=4.50, df=1, p=0.045$		$\chi^2=7.17, df=1, p=0.033$	
Prethodno krivično delo PLJAČKA	Da	82.90	17.10	16.10	83.90	20.20	79.80	14.00	86.00
	Ne	64.30	35.70	31.40	68.60	21.70	78.30	12.70	87.30
		$\chi^2=20.42, df=1, p<0,001$		$\chi^2=14.82, df=1, p<0,001$		$\chi^2=0.70, df=1, p=0.739$		$\chi^2=0.16, df=1, p=0.689$	

U daljem statističkom postupku sprovedena je univarijantna logistička regresija kako bi se utvrdilo da li su pojedina krivična dela iz prethodnog kriminalnog ponašanja osuđenika faktori rizika za njihovo ponovno izvršenje. Rezultati se mogu pratiti u tabeli broj 7.

Krivično delo pljačka se pokazala kao značajan prediktor za izvršenje krivičnog dela ubistva za koje je zatvorenik osuđen na smrt (OR = 2.67; 95% CI = 1.79 – 4.15; $p < 0,001$). Ukoliko je neko počinio pljačku, ima 2.6 puta veću šansu da počinio krivično delo ubistva. Model objašnjava 16.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenjive i korektno klasifikuje 71.3% slučajeva.

Pokazalo se da pljačka u prethodnom kriminalnom ponašanju smanjuje šansu počinjenja višestrukog ubistva (OR = 0.42; 95% CI = 0.26 – 0.66; $p < 0,001$) za 58%. Model objašnjava 14.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenjive i korektno klasifikuje 74.5% slučajeva.

Silovanje (OR = 8.01; 95% CI = 3.08 – 20.82; $p < 0,001$) i otmica (OR = 4.76; 95% CI = 0.93 – 24.43; $p=0.05$) iz kriminalnog dosijea prediktori su počinjenja silovanja, dok prethodno počinjeno krivično delo – otmica - povećava šansu da se ponovo počinio isto delo 7 puta (OR = 7.22; 95% CI = 1.93 – 37.35; $p=0.01$). Model objašnjava 12.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenjive i korektno klasifikuje 86.6% slučajeva.

Tabela 7: Pojedinačna krivična dela kao prediktori teških krivičnih dela
 (univarijantna binarna logistička regresija)

Zavisne varijable	Nezavisne varijable	Odds ratio	95% Confidence interval	p
Ubistvo*	Prethodno kriminalno ponašanje Ubistvo	0.62	0.24-1.58	0.31
	Prethodno kriminalno ponašanje -Silovanje	1.39	0.44-4.34	0.56
	Prethodno kriminalno ponašanje -Otmica	1.32	0.14-11.94	0.80
Višestruko ubistvo#	Prethodno kriminalno ponašanje -Pljačka	2.67	1.79-4.15	p<0,001
	Prethodno kriminalno ponašanje -Ubistvo	1.36	0.53-3.48	0.51
	Prethodno kriminalno ponašanje -Silovanje	0.82	0.26-2.56	0.73
Silovanje#	Prethodno kriminalno ponašanje -Otmica	0.84	0.09-7.58	0.88
	Prethodno kriminalno ponašanje -Pljačka	0.42	0.26-0.66	p<0,001
	Prethodno kriminalno ponašanje -Ubistvo	0.79	0.32-1.94	0.61
Otmica~	Prethodno kriminalno ponašanje -Silovanje	8.01	3.08-20.82	p<0,001
	Prethodno kriminalno ponašanje -Otmica	4.76	0.93-24.43	0.05
	Prethodno kriminalno ponašanje -Pljačka	0.81	0.51-1.29	0.38
	Prethodno kriminalno ponašanje -Ubistvo	0.73	0.26-2.02	0.54
	Prethodno kriminalno ponašanje -Silovanje	2.30	0.80-6.62	0.12
	Prethodno kriminalno ponašanje -Otmica	7.22	1.39-37.35	0.01
	Prethodno kriminalno ponašanje Pljačka	1.01	0.59-1.74	0.95

*R²=0.16 (71.3%), #R²=0.14 (74.5%), #R²=0.16 (80.2%), ~R²=0.12 (86.6%).

Iz tabele broj 8 vidimo koja prethodno izvršena krivična dela su prediktori krivičnog dela silovanja. Kako je na zavisne varijable - ubistvo, višestruko ubistvo i otmica - samo po jedan prediktor pokazao statistički značajan uticaj, na njima nije sprovedena multipla binarna logistička regresija. Samo na zavisnu varijablu: silovanje, utvrđen je uticaj više od jednog prediktora. Za ovu zavisnu varijablu sprovedena je multipla binarna logistička regresija, gde su kao prediktori uzete varijable koje su u univarijantnom modelu pokazale statistički značajan uticaj (prethodno kriminalno ponašanje - silovanje i otmica).

Multivarijantnim modelom utvrđeno je da samo prethodno izvršeno krivično delo silovanje utiče na ponavljanje silovanja (OR = 7.90; 95% CI = 3.07 – 20.37; p < 0,001). Ukoliko je jednom počinjeno silovanje, osam puta se povećava šansa da se ono i ponovi. Model objašnjava 14.0% (Nagelkerke R²) varijanse zavisne promenjive i korektno klasifikuje 78.8% slučajeva.

Tabela 8: Pojedinačna krivična dela kao prediktori teškog krivičnog dela silovanja
 (multivarijantna binarna logistička regresija)

Zavisne varijable	Nezavisne varijable	Odds ratio	95% Confidence interval	p
Silovanje#	Prethodno kriminalno ponašanje Silovanje	7.90	3.07-20.37	p<0,001
	Prethodno kriminalno ponašanje Otmica	4.25	0.84-21.43	0.07

#R²=0.14 (78.8%).

DISKUSIJA

Kao što smo tokom rada rekli, naš uzorak čine osuđenici na smrtnu kaznu u državi Texas - SAD. Iz metodoloških razloga krivična dela za koje su

zatvorenici osuđeni na smrt tretirali smo kao posebne varijable, mada su se mogla tretirati kao jedna - što zavisi od postavljenog cilja istraživanja. Kada se svako krivično delo posmatra posebno, zaključujemo da je osobama osuđenim na smrt u najvećem procentu (71,3%) ova kazna izrečena zbog teškog krivičnog dela - ubistvo i u znatno manjem procentu, takođe, zbog teškog krivičnog dela - višestruko ubistvo (21,2%). Iza njih slede silovanje i otmice.

U rezultatima se pokazalo da više od polovine osuđenika na smrt (57,3%) nisu perzistentni kriminalci. Naime, izvršenje teških krivičnih dela ne implicira uvek i prethodnu istoriju kriminalnog ponašanja kako i neka prethodna istraživanja pokazuju (Kron, 1993), ali je i ne isključuju što pokazuje i naša analiza (skoro polovina 42,7% osuđenika na smrt ima kriminalni dosije).

Prema podacima iz našeg istraživanja najveći broj osuđenika na smrt, sa prethodno zabeleženom istorijom kriminalnog ponašanja, u svom kriminalnom dosijeu ima evidentiranu - pljačku (37.5%). U mnogo manjem procentu zastupljeni su delikti koji se kvalifikuju kao teška krivična dela - ubistva (5.6%), silovanja (3.9%) i otmice (1.2%). Budući da se radi o osuđenicima na smrt, dakle osobama koje su kao povratnici izvršili teško krivično delo i na osnovu toga osuđeni na najstrožu kaznu, na osnovu prethodno utvrđenih evidencija može se zaključiti da se naredno krivično delo u većini slučajeva ispoljilo u težem obliku od prethodnog, što potvrđuje našu početnu pretpostavku. Na osnovu ovog nalaza još uvek se ne može reći da izvršenju teškog krivičnog dela prethodi izvršenje lakšeg, jer nismo pouzdano utvrdili da delikt *pljačka* ima u svim slučajevima adjektiv *lakše*, ali se može reći da recidiv ima tendenciju da se javi u nekom težem obliku. Takođe, prema rezultatima našeg istraživanja, pljačka kao prethodno delo smanjuje šansu za počinjenje višestrukog ubistva. Suprotno našim nalazima, neka istraživanja navode da pljačka povećava mogućnost počinjenja višestrukog ubistva 1,4 puta (Delisi i Scherer, 2006). Ova kontradiktornost u nalazima verovatno ima odgovor u metodološkoj proceduri samog istraživanja ili se radi o uticaju nekih intervinušičih varijabli, te se na ovom nalazu nećemo zadržavati.

Nadalje, rezultati našeg istraživanja govore u prilog tezi da osobe koje su prethodno izvršile krivično delo pokazuju tendenciju za izvršenjem nekog novog - težeg krivičnog dela ili za ponavljanjem istog. Podaci iz naše analize su nam nedvosmisleno pokazali da je prethodno kriminalno ponašanje značajan prediktor za izvršenje krivičnog dela *ubistvo* i to na način da 2,5 puta uvećava šansu da se ono poćini. Imajući u vidu i podatak da nešto manje od 40% osuđenika u svom prethodnom kriminalnom ponašanju ima evidentiranu pljačku, kao što smo prethodno rekli, moglo bi se pretpostaviti

da će se kriminalno ponašanje, u sledećem koraku, ispoljiti u težem obliku. S druge strane, kako neki autori dokazuju, ubistvo, kao teško krivično delo, nije samo po sebi specifično na način da predstavlja faktor rizika koji povećava mogućnost da se isto delo u budućnosti ponovi, jer prema rezultatima istraživanja ovih autora niko od ispitivanih osoba osuđenih za ubistvo nije ponovio isto delo nakon izlaska iz zatvora (Roberts, Zgoba i Shahidullah, 2007). Slično ovome, nalazi drugih istraživanja kažu da osobe koje počine krivično delo ubistva samo u 1% slučajeva izvrše novo krivično delo (Durose, Cooper i Snyder, 2014).

Kako smo već rekli, a i u široj literaturi se navodi: kao prediktor kriminalnog ponašanja javlja se istorija krivičnih dela i istorija antisocijalnog ponašanja (Gendreau, Little, & Goggin, 1996). Takođe, velika empirijska građa ukazuje na to da postoje predominantno psihološke karakteristike ličnosti koje se smatraju prediktorima kriminogenog ponašanja (Međedović, Kujačić & Knežević, 2012b.). Međutim, kako je više faktora koji generišu kriminalno ponašanje, bazične crte ličnosti ne mogu biti same po sebi prediktori kriminaliteta, već je potrebno da se "preciznije identifikuju dispozicije ka kriminalnom ponašanju" (Međedović, Kujačić & Knežević, 2012b, str. 10). Dakle, budući da se u radu nismo dublje bavili psihološkim pretpostavkama kriminaliteta, samo ćemo ostati na konstataciji da je, osim psiholoških predispozicija, jedan od najboljih prediktora budućeg kriminalnog ponašanja slično ponašanje u prošlosti, što ujedno otvara mogućnost i za predviđanje recidiva (Gendreau, Little, & Goggin, 1996). Naime, smatra se da kriminalni recidivizam predstavlja stabilan obrazac ponašanja (Savage, 2009), a u literaturi nailazimo na podatak da više od polovine kriminalnih dela počine povratnici - 50-60% svih zločina u Japanu i Velikoj Britaniji (Međedović, Kujačić i Knežević, 2012a). Tendenciju ponavljanja kriminalnog ponašanja potvrđuju i neki drugi izvori, čak i kada se radi o lakšim oblicima kriminaliteta. Naime, *The Bureau of Justice Statistics* (2001) pokazuje podatak da prestupnici za lakša krivična dela, kao što su prestupi zbog sticanja imovinske koristi, u 82% slučajeva bivaju uhapšeni za druga krivična dela, a 74% prestupnika koji ugrožavaju javni red, takođe, počine drugo krivično delo. Doduše, iz ovih nalaza se ne može ništa zaključiti o prirodi i težini tog drugog krivičnog dela, ali se sugerše zaključak o stabilnom kriminalnom ponašanju. Dakle, bez obzira na variranje podataka, istraživanja većinom pokazuju da veliki broj krivičnih dela učine povratnici, te da se ta konstanta u kriminalnom ponašanju posmatra kao veoma važna socijalna pojava (Međedović, Kujačić i Knežević, 2012b). Naše istraživanje je pokazalo još jednu karakteristiku kriminalnog ponašanja: postoji povezanost između počinjenog krivičnog dela i ponavljanja istog takvog dela u budućnosti, i to u dva slučaja - silovanja i otmice. Naime, multiplom binarnom logističkom

regresijom, pokazali smo da je silovanje u prethodnom kriminalnom ponašanju osuđenika prediktor ponavljanja istog krivičnog dela. Rasprostranjeno je mišljenje da su osobe koje su počinile silovanje opasnije od drugih, zbog čega se, kada slučaj dospe do javnosti, povećava senzitivnost medija, policije i društva uopšte (Patkin, 2007). U vezi sa tim, Patkin (2007) navodi preteranim ocene pojedinih autora koji kažu da u 90% slučajeva, pa čak i više, silovatelji ponove isto delo. Ipak, naši rezultati su pokazali da se za silovanje može tvrditi da predstavlja faktor rizika za njegovo ponovno izvršenje, odnosno da jednom počinjeno silovanje, uvećava osam puta šansu da se ono ponovi.

Interesantno je da su naši nalazi pokazali da su osuđenici na smrt gotovo svi muškarci, što govori u prilog istraživanjima o povezanosti pola i izvršenja teških krivičnih dela. I u literaturi autori neretko govore o ubistvima kao zločinima muškaraca (Roberts, Zgoba i Shahidullah, 2007). U obrazovnoj strukturi među osuđenicima na smrtnu kaznu dominiraju oni sa završenom srednjom školom, tako da u ovom uzorku kriminalno ponašanje i nizak stepen obrazovanja nisu u posebnim relacijama. O povezanosti ovih varijabli u literaturi postoje različiti podaci. Tako u statističkim podacima za sve osuđenike na smrt u Americi od 1977. godine do 2012. godine, navodi se da osuđena lica u najvećem procentu (42%) imaju završenu srednju školu (Durose, Cooper i Snyder, 2014). Neka ranija istraživanja navode da 52.3% osuđenika na smrt imaju nezavršenu srednju školu (Snell, 2001). Prema drugim istraživanjima, prosečno trajanje školovanja osuđenika na smrt iznosi 9.5 godina (Cunningham i Reidy, 1999). Neke kliničke studije navode podatak da bez obzira na formalni nivo obrazovanja, osuđenici na smrt imaju nizak nivo funkcionalne pismenosti (Cunningham i Reidy, 1999).

Interesantno je da gotovo ceo uzorak čine osuđenici koji su po zanimanju radnici. Može se reći da bez obzira na nivo formalnog obrazovanja, osuđenici pripadaju jednom zasebnom, subkulturnom radničkom miljeu, što se uklapa u neka sociološka objašnjenja kriminaliteta.

ZAKLJUČAK

Generalni zaključak može glasiti da počinjenje teških krivičnih dela ne implicira uvek i prethodnu istoriju prestupničkog ponašanja ali je i ne isključuje. To pokazuju brojna empirijska istraživanja. Naime, podaci u istraživanjima o povezanosti ovih varijabli variraju, ali je najčešći nalaz da oko polovine kriminalnih dela počine povratnici. Takođe, podaci iz istraživanja sugerišu na pretpostavku da se recidiv javlja u težem obliku u odnosu na prethodno izvršeno krivično delo. Jedan od važnih zaključaka našeg

istraživanja je da: prethodno kriminalno ponašanje predstavlja prediktor krivičnog dela ubistvo i to na način da 2,5 puta uvećava šansu da se ono poćini, a da je prethodno krivićno delo silovanje prediktor ponavljanja istog krivićnog dela, i to sa šansom od 8 puta. Mora se podvući da se ovi zakljućci moraju uzeti sa rezervom budući da ćvrst zakljućak traži dublje potkrepljenje u psihološkim dispozicijama lićnosti, bio-socijalnim karakteristikama poćinioca krivićnog dela i celom kontekstu u kome se javljaju kriminalno ponašanje i recidivizam.

LITERARURA

- (1) Cunningham, M.D. & Reidy, T.J. (1999). Don't confuse me with the facts: common errors in violence risk assessment at capital sentencing. *Criminal Justice and Behavior*, 26, 20–43.
- (2) Delisi, M. & Scherer, A.M. (2006). Multiple Homicide Offenders: Offense Characteristics, Social Correlates, and Criminal Careers, *Criminal Justice and Behavior*, 33, 367-391. Dostupno na <http://www.soc.iastate.edu/staff/delisi/DeLisi-Scherer%20CJB.pdf>, Pristupljeno 12.10.2014.
- (3) Durose, R.D., Cooper, A.D. & Snyder, H.N. (2014). *Recidivism of Prisoners Released in 30 States in 2005: Patterns from 2005 to 2010*. Special Report. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics, Dostupno na <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/rprts05p0510.pdf>, Pristupljeno 10.10.2014.
- (4) Gendreau, P., Little, T. & Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology*, 34, 575–607.
- (5) Krivićni zakonik. ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)
- (6) Kron, L. (1993). *Kainov greh: Psihološka tipologija ubica*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraŹivanja.
- (7) Mećedović, J., Kujaćić, D., & KneŹević, G. (2012a). Personality-related determinants of criminal recidivism. *Psihologija*, 45, 277-294.
- (8) Mećedović, J., Kujaćić, D., i KneŹević, G. (2012b). *Lićnosne dispozicije ka kriminalnom recidivu u uzorku institucionalizovanih adolescenata*. U Kron, L. (ed.), Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraŹivanja, 31 (2), 7-24. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraŹivanja.

- (9) Mitrović, Lj. (2012). *Smrtna kazna*. U Kron L. (ed). Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 31 (1), 7-17. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (10) Patkin, D. (2007). *Megan's Law and the Misconception of Sex Offender Recidivism*. University of California, Los Angeles School of Law. Unpublished Paper. Dostupno na http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=debra_patkin, Pristupljeno 12.10.2014.
- (11) Roberts, A.R., Zgoba, K.M. & Shahidullah, S.M. (2007). Recidivism among four types of homicide offenders: An exploratory analysis of 336 homicide offenders in New Jersey. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 493–507, Dostupno na http://www.accessmvs.com/corrections/pdf/REU/Recidivism_Among_Homicide_Offenders.pdf, Pristupljeno 13.10.2014.
- (12) Savage, J. (2009). Understanding persistent offending: linking developmental psychology with research on the criminal career. In: J. Savage, (ed.), *The Development of Persistent Criminality*, 3-33. Oxford: Oxford University Press.
- (13) Snell, T.L. (2001). *Capital Punishment 2000*. U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics (NCJ-190598). U.S. Government Printing Office: Washington, DC

PREVIOUS CRIMINAL BEHAVIOUR AS PREDICTOR OF SERIOUS OFFENCES

In an attempt to respond to central question of our research - whether previous criminal behaviour is a predictor of serious crimes - we have analyzed the criminal behaviour of convicts on the death row in the state of Texas, in the United States, from 1976 to June 2014. Bearing in mind the whole context of criminal behavior that preceded the death penalty, we decided to put the objective of our research on providing answer to the question whether a correlation between these variables exists and if it does, what is the nature of their correlation. To identify predictors, univariate and multivariate binary logistic regression was used. The results have shown that almost half of criminal offenses are committed by returnees, and that the previous criminal behaviour is a significant predictor of serious crimes such as murder and rape.

KEYWORDS: crime / death penalty / criminal recidivism / criminal behavior